

КЛАСИЧНА ФІЛОЛОГІЯ

УДК 81'373:81'38]:82-991=124'01

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2020.133.3186>

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГАБАРИТІВ АРХІТЕКТУРНИХ СПОРУД У ТЕКСТІ ТРАКТАТУ ВІТРУВІЯ “DE ARCHITECTURA”: СЕМАНТИКА, СТРУКТУРА, ТАКСОНОМІЯ

Ліна Глущенко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Університетська, 1, м. Львів, Україна 79000
e-mail: elasson@gmail.com*

Люба Олійник

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Університетська, 1, м. Львів, Україна 79000
e-mail: agapeluba@gmail.com*

Розглянуто особливості структури, семантики та таксонімії терміносполучень на позначення габаритів архітектурних споруд з опорними лексемами *altitudo*, *longitudo*, *latitudo*, *crassitudo*, *magnitudo* у трактаті Вітрувія “*De architectura*”. Виявлено, що вони утворюють п'ять лексико-семантичних груп, які поділяються на 16 підгруп та 19 блоків, у межах яких панівними є гіперо-гіпонімічні відношення; при цьому найбільш розгалужену структурно-семантичну організацію має лексико-семантична група з архісеомою “висота архітектурних споруд”. Досліджено термінотвірну продуктивність аналізованих одиниць. Встановлено домінування двокомпонентних терміносполучень з неузгодженим означенням (іменник + іменник у родовому відмінку). З'ясовано принцип опису габаритів архітектурних споруд.

Ключові слова: терміносполучення, архітектурна споруда, висота/ширина/довжина/товщина/величина, лексико-семантична група/підгрупа/блок, гіперо-гіпонімічні відношення, неузгоджене означення.

Вступ. У лексичній системі кожної літературної мови вагоме місце посідає термінологія різних галузей науки і техніки. Термінологічній проблематиці присвячено значну кількість наукових статей і розвідок. Праці Л. Боярової [1], Л. Симоненко [23], В. Даниленка [5], Т. Кияка [10], Т. Панько [21, 22], М. Зарицького [9] та інших науковців містять детальний аналіз структурного складу як термінології взагалі,

так і окремих терміносистем. Досліджуючи наукове мовлення, Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк зауважують, що термінотворення належить до свідомого, ззовні керованого процесу, що приводить до виникнення терміносистеми – “певної множинності взаємопов’язаних елементів, які створюють стійку єдність і цілісність, наділену інтегральними властивостями і закономірностями” [21, с. 179].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що архітектурно-будівельна лексика відображає одну з найдавніших галузей знань, вона аналізується лише в окремих наукових працях, серед яких найбільш відомими є роботи О. Гриньова [4], Є.Стаматіаду [26], А. Овакімян [13], М. Симоненко [25], Л. Думанської [7, 8]. Недостатньо вивченою залишається і термінологічна система латинської мови у різних сферах людської діяльності та культури, у тому числі в галузі архітектури і будівництва. Необхідність вивчення латинської спеціальної термінології підкреслює Е. Сент Дені [31, с. 55]. На актуальність цієї проблеми вказує також Л. Коллеба [30], французький дослідник і перекладач трактату римського архітектора й інженера Вітрувія Полліона (І ст. до Р. Х.) “De architectura”, що є унікальним джерелом дослідження латинської архітектурної термінології. Пропонована стаття є наступною частиною комплексного структурно-семантичного дослідження латинської термінології архітектури. Вона продовжує низку наших попередніх публікацій, в центрі уваги яких були терміни, які відображають розуміння Вітрувієм архітектури та її складових частин [15, с. 181], терміни для позначення храмів [2], громадських споруд [17], будівельних матеріалів [18], дій та процесів будівництва [16], декоративних фарб [19].

Одним із продуктивних шляхів поповнення термінології є синтаксичний (аналітичний) спосіб, в основу якого покладено творення складених номінацій – термінів-словосполучень, які, на відміну від однослівних, уможливають конкретизацію поняттєвих значень завдяки залежним словам. Дослідженню терміноодиниць цього типу на матеріалі різних терміносистем присвячено низку наукових розвідок М. Годованої [3], Т. Лепехи [11], В. Марченко [12], Н. Овчаренко [14], Г. Онуфрієнко [20], Л. Симоненко [24], Б. Стецюка [27], Д. Шапран [29]. Як зазначає О. Г. Чумак, складені терміни чи термінологічні словосполучення розглядаються як терміни, утворені шляхом приєднання до однослівного терміна слів-уточнювачів (детермінантів) з метою конкретизації вихідного поняття та утворення його видових корелятивів. Терміносполучення виступає як специфічна лексико-граматична єдність, що відзначається функціональною цілісністю лексико-семантичного поля, співвідноситься з конкретним поняттям і фіксується як певна реєстрова одиниця з складною компонентною структурою [24, с. 24].

Загальновідомо, що будь-яка терміносистема характеризується високою продуктивністю утворення термінів-словосполучень як засобу передавання максимальної кількості фахової інформації. Це пояснюється неспроможністю виразити простими кореневими термінами весь надзвичайно широкий обсяг явищ, в основі яких лежать непрості відношення між складними поняттями [6, с. 99]. Оскільки серед термінів на позначення габаритів не виявлені однослівні, а лише терміни-словосполучення, то мета представленого дослідження полягає у з’ясуванні структурно-семантичних властивостей та парадигматичних відношень

терміносполучень на позначення габаритів архітектурних споруд у тексті трактату Вітрувія “De architectura” та виокремленні серед них на основі спільних та диференційних семантичних ознак лексико-семантичних груп / підгруп / блоків як показника системності зв’язків у межах термінологічної лексики.

Об’єктом дослідження є аналітичні різнокомпонентні терміносполучення на позначення габаритів архітектурних споруд, а **предметом** – особливості їхньої семантики, структури, класифікації та терміновірної продуктивності у тексті аналізованого трактату. **Матеріалом** дослідження є 129 термінословосполучень (далі ТС), які виявлено методом наскрізної вибірки з тексту трактату.

Методологія дослідження. Для досягнення мети дослідження застосовано комплекс лінгвістичних методів: описовий (для інвентаризації та структурно-семантичної інтерпретації ТС), структурний метод (для визначення структурних моделей термінів та способів їх формування), компонентний аналіз (для декомпозиції термінів, аналізу їхньої семантичної структури і системних відношень між ними), метод семантичних опозицій (для зіставлення тотожних компонентів і виокремлення диференційних), контекстуальний аналіз (для з’ясування семантики термінів у конкретному синтагматичному оточенні), асоціативний (для побудови лексико-семантичних груп, підгруп, блоків). Залучено також прийоми кількісних підрахунків (для виявлення частоти вживання терміноодиниць та структурних переваг у термінотворенні).

Результати дослідження та їхнє обґрунтування. ТС на позначення габаритів архітектурних споруд (далі АС) є складовою лексико-семантичного поля архітектури і утворюють низку лексико-семантичних груп (далі ЛСГ) різної ієрархічної організації.

Для номінації величини, розміру предмета та його частин по вертикалі, тобто висоти, автор вживає лексему *altitudo* (від основи прикметника *altus* – “високий” + суфікс *-tudo*, який вказує на якість предмету), яка, як і усі наступні, набуває термінологічного значення лише у складі словосполук з узгодженим або неузгодженим означенням. У ролі неузгодженого означення виступають іменники в родовому відмінку (генетивна модель), семантика яких пов’язана із позначенням споруд та будівель різних видів та їхніх частин. Ці ТС (44) утворюють ЛСГ1 з архісемою “висота АС”, яку вважаємо доцільним поділити на п’ять лексико-семантичних підгруп (далі ЛСПГ) за відповідними диференційною та уточнюючою семами (далі ДС та УС).

До ЛСПГ1 належать ТС з ДС “висота цілої АС” та УС “призначення АС”. Відповідно до цього, ТС *altitudo aedificiorum* (II, 8,7)¹ – “висота будівель” слугує гіперонімом цієї підгрупи, а гіпонімами – ТС, які позначають висоту видів будівель за їх призначенням, зокрема, 1) громадських (ЛСБ1): *altitudo curiae* (V 2, 1) – “висота курії”; 2) видовищних (ЛСБ2): *altitudo theatri* (V 3, 3; V 3, 4) – “висота театру”; 3) культових (ЛСБ3): *altitudo aedis* (IV, 6, 1) – “висота храму”; *altitudo ararum* (IV, 9, 3) – “висота вівтарів”.

¹ Тут і далі приклади подаються за виданням: Vitruvii dearchitectura libri decem. Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana. Edidit F. Krohn. Lipsiae, 1912. Цифри в дужках означають відповідно книгу трактату, главу книги і абзац.

ЛСПГ2 містить ТС з ДС “висота частини АС” та УС “призначення АС”, зокрема, 1) житлової (ЛСБ1): *altitudines conclavorum* (VI, 3, 8) – “висоти кімнат”; *altitudo atriorum* (VI,3,4) – “висота атріїв”; *altitudo tablini* (VI 3, 6) – “висота таблінума”; 2) культової (ЛСБ2): *altitudo tholi* (IV, 8, 3) – “висота куполу (храму)”; *altitudo columnae* (III, 5, 3; III, 5, 8; V, 1, 6; V, 1, 10; V, 9, 3) – “висота колони”; *altitudo ostiorum* (VI, 3, 6) – “висота дверей”; 3) видовищної (ЛСБ3): *altitudo curvaturae* (II, 8, 1) – “висота вигину (театру)”; *altitudo scaenae* (V, 6, 3) – “висота сцени”, *altitudo podii* (V, 6, 6) – “висота подіума”; 4) будь-якої (ЛСБ4): *altitudo contignationis* (IX, praef., 8) – “висота верхнього настилу”; *altitudo structurae* (II, 8, 18) – “висота кладки (стіни)”; *altitudo substructionis* (VI 8, 7) – “висота насипу”.

У тексті трактату автор приділяє особливу увагу характеристиці колони, тому логічним є виокремлення окремої підгрупи – ЛСПГ3 з ДС “висота колони” та УС “вид колони”. У цій підгрупі ТС *altitudo columnae* – “висота колони” слугує гіперонімом, а гіпонімами – позначення висоти різних видів колон, серед яких простежуються синонімічні та антонімічні відношення: *altitudo columnae doricae* (IV 1, 8) – “висота дорійської колони”; *altitudines columnarum doricis generis* (V 9, 3) – “висоти колон дорійського роду”; *altitudo columnarum cum capitulo* (IV 3, 4; V 9, 3) – “висота колон з капітеллю”; *altitudo columnae praeter capitulum* (V 9, 3) – “висота колони без капітелі”.

ЛСПГ4 об’єднує ТС з ДС “висота архітектурної деталі колони”: *altitudo tympani* (III, 5, 11) – “висота тимпану”; *altitudo abaci* (IV 1, 11) – “висота абаку”; *altitudo spirae* (III 5, 2) – “висота бази”; *altitudo coronarum* (III 5, 2) – “висота карнизів”; *altitudo epistylia* (III, 5, 8 (2); IV, 3, 4) – “висота архітрава”; *altitudo denticuli* (III 5, 11) – “висота зубчастого орнаменту”; *altitudo volutae* (III 5, 7) – “висота волюти”; *altitudo capituli* (IV,1, 1; IV,7, 3; V 9, 3; X, 10, 6) – “висота капітелі”. Останнє ТС слугує гіперонімом для двох гіпонімічних, які позначають висоту видів капітелей колон (ЛСБ1): *ionici capituli altitudo* (IV 1, 1) – “висота іонійської капітелі”; *altitudo capituli cum abaco* (IV 1, 11) – “висота капітелі з абакою”.

Прагнучи якомога детальніше описати вимоги до висоти різних споруд та їхніх частин, автор вживає ряд ТС (7), які позначають певну частину висоти АС або їхніх частин, де іменник *altitudo* функціонує не як опорний у формі називного відмінка однини чи множини (що простежується у попередніх ЛСПГ), а залежний від іменника *pars* “частина”, і стоїть у родовому частковому відмінку (*Genetivus partitivus*). З огляду на це, їх виділено в ЛСПГ5: *dimidia pars altitudinis* (V 2, 1) – “половина висоти (внутрішньої стіни курії)”; *partes tres altitudinis* (IX, praef., 8) – “три частини висоти (поверху будівлі)”; *septima pars altitudinis columnae* (IV 7, 2) – “сьома частина висоти колони”; *quarta pars altitudinis columnae* (IV 7, 5) – “четверта частина висоти колони”; *duodecima pars altitudinis volutae* (III 5, 7) – “дванадцята частина висоти волюти”; *septima pars altitudinis capituli* (IV 1, 11) – “сьома частина висоти капітелі”; *sexta pars altitudinis eius* (III 5, 11) – “шоста частина його висоти (зубчастого орнаменту колони)”.

ЛСПГ1 має складну і розгалужену структурно-семантичну організацію (5 підгруп та 8 блоків), для якої панівними є гіперо-гіпонімічні відносини. За своєю синтаксичною структурою в цих ТС домінує атрибутивна модель з неузгодженим означенням (*altitudo*+іменник в *Genetivus*, 29 двокомпонентних ТС). Атрибутивна модель з

узгодженим означенням зафіксована один раз: *altitudines extractae* (II, 8, 17) – “зведені висоти (стіни будівлі)”. ТС можуть бути розширені використанням: 1) узгодженого означення при другому компоненті – *ionici capituli altitudo* (IV 1, 1), *altitudo columnae doricae* (IV 1, 8) (2 трикомпонентних ТС); 2) неузгодженого означення при другому компоненті у вигляді генетивної моделі: *altitudines columnarum dorici generis* (V 9, 3) або прийменникової синтагми – *altitudo capituli cum abaco* (IV 1, 11), *altitudo columnarum cum capitulo* (IV 3, 4; V 9, 3), *altitudo columnae praetor capitulum* (V 9, 3) (5 чотирикомпонентних ТС).

Для номінації величини, розміру предмета та його частин по горизонталі, тобто довжини, автор вживає лексему *longitudo* (від основи прикметника *longus* – високий + суфікс *-tudo*) у складі ТС (11), які утворюють ЛСГ2 з архісемою “довжина АС”, що поділяється на дві ЛСПГ.

ЛСПГ1 містить ТС з ДС “довжина цілої АС” та УС “призначення АС”, зокрема, 1) громадської (ЛСБ1): *longitudo curiae* (V 2, 1) – “довжина курії”; *longitudo fori* (V, 1, 2) – “довжина форуму”, *longitudo balnearum* (V, 10, 4) – “довжина бань”; 2) сільськогосподарської (ЛСБ3): *longitudo bubili* (VI, 6, 2) – “довжина корівника”; 3) культової (ЛСБ2): *longitudo aedis* (IV 6, 1) – “довжина храму”; *longitudo operis* (III 4, 3) – “довжина будівлі”. Іменник *operis* вживається тут як контекстуальний синонім іменника *aedis* на основі генералізації значення.

ЛСПГ2 формують ТС з ДС “довжина частини АС” і УС “призначення АС”, зокрема: 1) житлової (ЛСБ1): *longitudo atrii* (VI, 3, 3; VI, 3, 4) – “довжина атрию”; *longitudo compluvii* (VI, 3, 4) – “довжина комплювію”; 2) видовищної (ЛСБ2): *longitudo scaenae* (V, 6, 3) – “довжина сцени”.

За своєю синтаксичною будовою у цих ТС домінує також атрибутивна модель з неузгодженим означенням (*longitudo* + іменник в Genetivus, 10 двоконпонентних ТС). В одному випадку засвідчена комбінована атрибутивна модель з узгодженим та неузгодженим означеннями: *duplex longitudo operis* (III 4, 3) – “подвійна довжина будівлі”. При цьому узгоджене означення вказує на кількість, значно вищу за норму.

Для номінації величини, розміру та протяжності предмета та його частину у поперечній площині, тобто ширини, автор вживає лексему *latitudo* (від основи прикметника *latus* – широкий + суфікс *-tudo*) у складі ТС (29), які утворюють ЛСГ3 з архісемою “ширина АС”, в якій доцільно було виділити чотири ЛСПГ.

ЛСПГ1 містить ТС з ДС “ширина цілої АС” та УС “призначення АС”, зокрема, 1) громадської (ЛСБ1): *latitudo fori* (V, 1, 2) – “ширина форуму”; 2) культової (ЛСБ2): *latitudo basilicarum* (V, 1, 4) – “ширина базилік”, *latitudo templi* (IV, 7, 2) – “ширина храму”. ЛСБ3 утворюють ТС, які вказують на певну частину ширини храму: *tertia parte latitudinis templi* (IV, 7, 2) – “третя частина ширини храму”; *partem latitudinis quintam* (IV, 8, 2) – “п’яту частину ширини (храму)”.

ЛСПГ2 включає ТС з ДС “ширина частини АС” та УС “призначення АС”, зокрема :1) житлової (ЛСБ1) – *latitudo atrii* (VI, 3, 1; VI, 3, 6) – “ширина атрию”, *latitudo tablini* (VI, 3, 6; VI, 3, 5) – “ширина таблінума”, *latitudo tricliniorum* (VI, 3, 8) – “ширина їдалень”; 2) культової (ЛСБ2) – *latitudo scaporum* (IV, 6, 5) – “ширина брусів (дверей храму)”, *latitudo columnae* (V, 1, 7) – “ширина колони”; *latitudo ostiorum* (VI, 3, 6)

–“ширина дверей”; 3) громадської (ЛСБ3) – *latitudo alvei* (V, 10, 4) – “ширина басейну (бань)”, *latitudo sudationis* (V, 11, 2) – “ширина приміщення для потіння”, *latitudo porticus* (V, 11, 3) – “ширина портика (палестри)”; 4) сільськогосподарської (ЛСБ4) – *latitudo torcularis* (VI, 6, 3) – “ширина давильні для оливкової олії”.

ЛСПГ3 становлять ТС з ДС “ширина архітектурної деталі колони”: *latitudo abaci* (IV, 7, 3) – “ширина абаку”; *latitudo spirae* (III 5, 3) – “ширина бази”; *latitudo epistylis* (III 5, 9; IV 3, 4) – “ширина архітрава”; *latitudo capituli* (V 9, 3) – “ширина капітелі”, *triglyphorum latitudo* (IV, 3, 5) – “ширина тригліфів”.

ЛСПГ4 містить ТС з ДС “ширина місця, яким починається/закінчується якась порожнина будівлі”: *latitudo luminis* (IV, 6, 1) – “ширина дверного прорізу”, *latitudo intercolumnii* (III, 2, 5) – “ширина проміжку між колонами”; *latitudo praecinctionis* (V, 3, 4) – “ширина кругових проходів (театру)”, *latitudines gradus spectaculorum* (V, 6, 3) – “ширина виступів місць для глядачів”.

За синтаксичною структурою в цих ТС домінує атрибутивна модель з неузгодженим означенням (*latitudo* + іменник в Genetivus, 24 двокомпонентних ТС). Атрибутивна модель з узгодженим означенням трапляється в двох випадках, зокрема, з прикметниками з семою “якість нижче/набагато вище норми”: *minore latitudine* (V, 7, 2) – “меншою шириною”; *amplissima latitudo* (V, 11, 3) – “найбільша ширина (портика)”. Двічі засвідчено вживання лексеми *latitudo* у формі Genetivus partitivus: *tertia parte latitudinis templi* (IV, 7, 2), *partem latitudinis quintam* (IV, 8, 2).

Для номінації величини, розміру поперечного перерізу предмета та його частин, тобто товщини, автор вживає лексему *crassitudo* (від основи прикметника *crassus* – “товстий” + суфікса *-tudo*) у складі ТС (38), що утворюють ЛСГ4 з архісемою “товщина АС”, яка поділяється на три ЛСПГ.

ЛСПГ1 містить ТС з ДС “товщина цілої АС” та УС “призначення АС”, зокрема, оборонної: *crassitudo muri* (I, 5, 3) – “товщина муру (башт)”; *crassitudo parietum* (II, 8, 7) – “товщина стін (міста)”.

ЛСПГ2 формують ТС з ДС “товщина частини АС” та УС “призначення АС”, зокрема, культової (ЛСБ1): *crassitudo scaporum* (IV, 6, 5) – “товщина брусів (дверей храму)”, *crassitudo parietum cellae* (IV, 4, 4) – “товщина стін целли”; *crassitudo columnae* (III, 2, 7; III, 3, 6; 3, 4; III, 3, 7; 3,10 (4); III, 5, 1; 5, 2; 5, 3 (3); IV, 1, 7; 4, 1; 4, 2; V, 9, 3 – “товщина колони”. Останнє ТС слугує гіперонімом до двох гіпонімічних, якими конкретизується товщина колони залежно від її висоти (ЛСБ2): *crassitudo imae columnae* (IV, 1, 11) – “товщина найнижчої колони”; *crassitudo summae columnae* (III, 5, 9) – “товщина найвищої колони”. В цьому випадку ТС розширені узгодженим означенням при другому компоненті і мають антонімічний характер.

До складу ЛСПГ3 входять ТС ДС “товщина частини АС” і УС “загальне призначення АС”: *crassitudo structurae* (VI, 8, 6) – “товщина кладки (стіни)”; *crassitudo substructionis* (VI, 8, 6) – “товщина насипу (фундаменту)”; *crassitudo antepagmentorum* (IV, 6, 3) – “товщина зовнішньої обробки (лиштви дверей)”.

ЛСПГ4 утворюють ТС з ДС “товщина архітектурної деталі колони”: *crassitudo abaci* (IV, 1, 11 (2)) – “товщина абаку”; *crassitudo capituli* (IV, 3, 4 (2) III, 5, 6; IV, 7, 3) – “товщина капітелі”.

Засвідчено також вживання іменника *crassitudo* у формі родового відмінка, який вказує на частину товщини колони: *tertia pars crassitudinis columnae* (IV, 1, 1) – “третя частина товщини колони”. У низці прикладів зустрічається атрибутивна модель словосполучення, в яких вживаються означення з семами “якість трохи вище норми” (*amplior*) та “локалізація товщини” (*ima*): *crassitudo amplior* (I, 5, 1) – “більша товщина”; *ima crassitudo* (III, 3, 12 ; 2, 6; IV, 7, 2) – “товщина в самому низу”.

За своєю синтаксичною структурою в цих ТС домінує атрибутивна модель з неузгодженим означенням (*crassitudo* + іменник в Genetivus, 30 двокomпонентних ТС). Вони можуть бути розширені використанням: узгодженого означення при другому компоненті (3 трикомпонентних ТС) – *crassitudo imae columnae* (IV, 1, 11), *crassitudo summae columnae* (III, 5, 9).

Для номінації загального розміру, обсягу, протяжності предмета та його частин, автор вживає лексему *magnitudo* (від основи прикметника *magnus* – “великий”+ суфікса *-tudo*) у складі ТС (7), що утворюють ЛСГ5 з архісемою “величина АС”, яка поділяється на дві ЛСПГ.

ЛСПГ1 містить ТС з ДС “величина цілої АС” та УС “призначення АС”, зокрема, громадської: *magnitudines balnearum* (V, 10, 4) – “величина бань”; *magnitudo theatri* (V, 5, 1) – “величина театру”; *magnitudo operis* (V, 6, 7) – “величина будівлі”. Іменник *operis* вживається тут як контекстуальний синонім іменника *theatri* на основі генералізації значення. Вживання синонімічних ТС зумовлено текстотвірною функцією. ТС *magnitudo theatric* може ускладнюватися узгодженими означеннями *ampla* з семою “якість вище норми” або *amplior* з семою “якість трохи вище норми”: *ampla magnitudo* (V, 5, 2) – “значна величина (театру)”, *amplior magnitudo theatric* (V, 5, 3) – “більша величина театру”. Такі означення не надають нового термінологічного значення цим словосполученням (2), а лише виконують референтну роль. ТС *ampla magnitudo* у VI книзі трактату відноситься до усіх будівель (VI, 7, 3) і має резюмуючий характер.

ЛСПГ2 містить ТС з ДС “величина частини АС” та УС “призначення АС”, зокрема, культової – *magnitudo cellae* (VII, praef, 15) – “величина целли (храму)”, *tantam magnitudinem (floris columnae)* (IV, 1, 11; IV, 8, 3) – “така значна величина (квітки колони)”.

За своєю синтаксичною структурою в цих ТС домінує атрибутивна модель з неузгодженим означенням (*magnitudo* + іменник в Genetivus, 4 двокomпонентні ТС).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дає змогу констатувати, що ТС на позначення габаритів АС у тексті трактату Вітрувія утворюють п’ять ЛСГ, які поділяються на 16 ЛСПГ та 19 ЛСБ на основі ДС і УС. Найчисельнішими виявились ЛСГ з архісемами “висота АС” та “товщина АС”. Було встановлено, що найбільш розгалужену структурно-семантичну організацію має ЛСГ1 з архісемою “висота АС”, і що для усіх ЛСГ характерні переважно гіперо-гіпонімічні відношення, значно менше синонімічні та антонімічні. За синтаксичною структурою серед ТС домінує двокomпонентна атрибутивна модель з неузгодженим означенням (99 ТС). В поодиноких випадках трапляється атрибутивна модель з узгодженим означенням-прикметником з семами “якість вище/трохи вище/набагато

вище норми”. Майже порівну вживаються три- та чотирикомпонентні ТС (10 та 11 відповідно). Здебільшого параметричні лексеми виконують роль опорної лексеми ТС (119), але засвідчено також їхнє вживання у Genetivus partitivus (10 ТС).

Окреслена класифікація ТС відображає ієрархічність понять, що позначають розміри АС, та свідчить про їхню системну організацію. Здійснений аналіз створив підґрунтя для визначення принципу опису габаритів АС, який полягає у докладній характеристиці кожного габариту залежно від цілісності чи частковості АС та її призначення, в особливій увазі до габаритів колони та її архітектурних деталей, що свідчить про прагнення автора єдиної тогочасної праці з архітектури якомога детальніше висвітлити правила і принципи будівництва.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у подальшому вивченні латинської термінології архітектури, зокрема термінів на позначення житлових будівель та їх частин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Боярова Л. Г. Фразеологізація термінологічних словосполучень. *Незгасимий словосвіт*: зб. наук. праць на пошану професора Володимира Семеновича Калашника / уклад. Микола Філон, Тетяна Ларіна. Харків : Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2011. С. 217–223.
2. Глушенко Л., Олійник Л. Мікросистема термінів для позначення храмів (в трактаті Вітрувія “De architectura”). Матеріали міжнародної конференції “Язык. Культура. Взаимопонимание”. Львів, 1997. С. 102–106.
3. Годована М. П. Словосполучення як джерело поповнення української термінології. *Українська термінологія і сучасність*: збірник наукових праць / відп. ред. Л. О. Симоненко. Київ : КНЕУ, 2005. Вип. 6. С. 101–103.
4. Гринев А. С. Сопоставительный анализ английской и русской архитектурной терминологии: на материале тематического поля “Теория и история архитектуры”: дисс... канд. филол. наук : 10.02.20. Москва, 2004. 213 с.
5. Даниленко В., Скворцов Л. Теоретичні та практичні аспекти нормалізації наукової термінології. *Мовознавство*. 1980. № 6. С. 16–21.
6. Дерді Е. Т. Словотвірні та структурно семантичні характеристики англійських юридичних термінів: дис. ... канд. філ. наук : 10. 02. 04. Київ, 2003. 221 с.
7. Думанська Л. Б. З історії походження української архітектурної термінології. *Культура народів Причорномор'я*. 2011. № 208. С. 153–155.
8. Думанська Л. Б. Явище синонімії в сучасній українській термінології будівництва та архітектури. *Записки з українського мовознавства*: збірник наукових праць / Ю. О. Карпенко, кол. авт. ОНУ ім. І. І. Мечникова. Одеса : Астропринт, 2006. Вип. 16. С. 273–278.
9. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства. Київ : Політехніка; Періодика. 2004. 128 с.
10. Кияк Т.Р. Нормалізація термінології: стан, проблеми, перспективи. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2008. № 4. С. 181–185.
11. Лепеха Т. В. Лексико-семантичні та словотвірні-структурні особливості судово-медичної термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук.: 10.02.01. Дніпропетровськ, 2000. 19 с.

12. Марченко В. С. Структурно-словотвірні особливості української термінологічної лексики (термінологія техніки). *Склад і структура термінологічної лексики української мови*. Київ, 1984. С. 149–169.
13. Овакимян А. Д. Архитектурная терминология культовых сооружений в русском, английском и армянском языках: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.20. Москва, 2018. 26 с.
14. Овчаренко В. М. Структура і семантика науково-технічного терміна. Харків : Вид-во Харківського університету, 1968. 71 с.
15. Олійник Л. Р. Архітектурні терміни латинської мови (на матеріалі трактату Вітрувія “De architectura”). *Іноземна філологія*. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 1996. Вип. 110. С. 178–184.
16. Олійник Л. Р. Архітектурна термінологія з формантом –tio/sio (на матеріалі трактату Вітрувія “De architectura”). Матеріали міжнародної конференції “Мова і культура”. Київ, 2003. Вип. 6, част. II. С. 240–248.
17. Олійник Л. Р. Архітектурні терміни і специфіка їх функціонування в трактаті Вітрувія “De architectura”. Матеріали міжнародної конференції “Мова і культура”. Київ, 2004. Т. III. С. 224–229.
18. Олійник Л. Р. Будівельна лексика трактату Вітрувія “De architectura”. *Іноземна філологія*. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. Вип.122. С. 126–130.
19. Олійник Л. Р. Назви декоративних фарб у латинській мові (на матеріалі трактату Вітрувія “De architectura”). *Науковий вісник Чернівецького університету. Романослов'янський дискурс*. Чернівці, 2011. Вип. 565. С. 101–104.
20. Онуфрієнко Г. С. Дериваційні параметри термінологічного знака як об'єкт загального і слов'янського термінознавства. *Українська термінологія і сучасність*: збірн. наук. праць / відп. ред. Л. О. Симоненко. Київ : КНЕУ, 2005. Вип. VI. С. 72–76.
21. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. *Українське термінознавство*. Львів : Світ, 1994. 215 с.
22. Панько Т. І. Концептосфера розбудови української мови. *Мовознавство*. 1994. № 1. С. 14–21.
23. Симоненко Л. О. Актуальні проблеми сучасного українського термінознавства. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наукових праць. Київ : КНЕУ, 2009. Вип. VIII. С. 9–15.
24. Симоненко Л. О. Біологічна термінологія: формування та функціонування : навч. посібник. Умань, 2006. 103 с.
25. Симоненко М. А. Архитектурная метафора в языке и речи: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 . Курск, 2009. 196 с.
26. Стаматиаду Э. Лексико-семантические, структурные и функциональные особенности архитектурной лексики: на материале английского, немецкого, греческого и русского языков: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Майкоп, 2010. 178 с.
27. Стецюк Б. Р. Терміни-словосполучення на означення поняття “суд” в актових документах Гетьманщини. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. Запоріжжя, 1997. № 2. С. 172–178.
28. Чумак О. Г. Структурнокомпонентна організація фінансово-бухгалтерських терміносполучень в українській мові: дис... канд. филол. наук: 10.02.01 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 1998. 189 с.
29. Шапран Д. П. Багатокомпонентні терміни в сучасній українській маркетинговій термінології. *Українська термінологія і сучасність*: збірн. наук. праць / відп. ред. Л. О. Симоненко. Київ : КНЕУ, 2009. Вип. 8. С. 110–112.

30. Callebat L. La prose du “De architectura” de Vitruve. Aufstieg und Niedergang der römischen Welt (ANRW): Bd. II, 20, 1. P. 696–722.
31. Saint Denis E. Des vocabulaires techniques et latin: Memorial des Etudes Latines offert a Marouzeau. Paris. 1943. С.55–60.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- ТС – термінологічне словосполучення
 АС – архітектурна споруда
 ДС – диференційна сема
 ЛСГ – лексико-семантична група
 ЛСПГ – лексико-семантична підгрупа
 ЛСБ – лексико-семантичний блок
 УС – уточнююча сема

REFERENCES

1. Boyarova L. G. Fraseologizatsiya terminologichnykh slovospoluchen [Phraseologization of terminological word-combinations]. *Nezhasymyi slovosvit* [Invincible World of Words]: zb. nauk. prats na poshanu profesora Volodymyra Semenovycha Kalashnyka / uklad. Mykiola Filon, Tetiana Larina. Kharkiv : Khark. nats. un-t im. V. H. Karazina, 2011. S. 217–223.
2. Hlushchenko L., Olijnyk L. Microsystema terminiv dlya poznachennya khramiv (v tractati Vitruviya “De architectura”). Materialy mizhnarodnoyi konferentsiyi “Yazyk. Kultura. Vzaimoponimaniye” [Proceedings of the International Conferene “Language. Culture. Mutual Understanding”. Lviv, 1997. S.102–106.
3. Hodovana M. P. Slovospoluchennya yak dzherele popovnennya ukrainskoyi terminologiyi [Word-combinations as a source of Ukrainian terminology replenishment]. *Ukrainska terminologiya i suchasnist*: zb. nauk. prats / vidp. red L. O. Symonenko. Kyiv : KNEU, 2005. Vyp. 6. S. 101–103.
4. Hryhyev A. S. Sopostavityelnyj analiz anglijskoyi i russkoyi architekturnoyi terminologiyi: na matyerialye tematicheskogo polya “Teoriya i istoriya architekturnoyi terminologiyi” [Comparative analysis of English and Russian terminology based on the material of the “Theory and History of Architecture” thematic field]: diss....kand. filol. nauk : 10.02.20. Moskva, 2004. 213 s.
5. Danylenko V., Skvortsov L. Teoretychni ta praktychni aspekty normalisatsiyi naukovoyi terminologiyi [Theoretical and applied aspects of scientific terminology normalization]. *Movosnavstvo*. 1980. № 6. S. 16–21.
6. Derdi E. T. Slovtvorni ta structurno-semantychni kharakterystyky angliyskykh yurydychnykh terminiv [Word-forming and structural-semantic characteristics of English legal terms]: dys. ... kand.fil.nauk : 10. 02. 04. Kyiv, 2003. 221 s.
7. Dumanska L. B. Z istoriyi pochodzhennya ukrainskoyi architekturnoyi terminologiyi [From the history of the Ukrainian architectural terminology origin]. *Kultura narodov Prichernomorya*. 2011. № 208. S. 153–155.
8. Dumanska L. B. Yavyshe synonymiyi v suchasnij ukrainskij terminologiyi budivnytstva i architektury [The phenomenon of synonymy in modern Ukrainian terminology of building and architecture]. *Zapysky z ukrainskoho movosnavstva* : zb. nauk. prats / Y.O. Karpenko Yu. O., kol. avt. ONU im.I. I.Mechnikova. Odesa : Astroprynt, 2006. Vyp. 16. S. 273–278.

9. Zarytskyj M. S. Aktualni problemy ukraïnskoho terminoznavstva [Topical Problems of Ukrainian Terminology Studies]. Kyiv : Politechnika; Periodyka, 2004. 128 s.
10. Kyyak T. R. Normalisatsiya terminologiyi: stan, problemy, perspektivny [Normalization of terminology: Current state, problems, and prospects]. *Naukovyj visnyk Volynskogo natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky*. 2008. № 4. S. 181–185.
11. Lepecha T. V. Leksyko-semantychni ta slovotvirno-strukturni osoblyvosti sudovo-medychnoyi terminologiyi [Lexical-semantic and word-forming and structural characteristics of forensic medical terminology]: avtoref. dys... kand. fil. nauk: 10.02.01. Dnipropetrovsk, 2000. 19 c.
12. Marchenko V. S. Strukturno-slovotvirni osoblyvosti ukraïnskoyi terminologichnoyi leksyky (terminologiya techniky) [Structural and word-forming characteristics of Ukrainian terminological lexis (terminology of technology)]. *Sklad i structura terminologichnoyi leksyky ukraïnskoyi movy*. Kyiv, 1984. S.149–169.
13. Ovakimyan A. D. Architekturnaya terminologiya kultovych sooruzhenij v russkom, angliyskom i armianskom yazykakh [Architectural terminology of religious buildings in Russian, English and Armenian] of : avtoref. dys.... kand. fil. nauk:10.02.20. Moskva, 2018. 26 c.
14. Ovcharenko V. M. Structura i semantyka naukovy-technichnoho termina [Structure and Semantics of Scientific Terms]. Kharkiv : Vyd-vo Kharkivskogo universytetu, 1968. 71s.
15. Olijnyk L. Architekturni terminy latynskoyi movy (na materiali tractatu Vitruviya “De architectura”) [Architectural Latin Terminology (based on Vitruvius’s treatise “De architectura”).] *Inozemna filologia*. Lviv : Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 1996. Vyp. 110. S.178–184.
16. Olijnyk L. R. Architekturna terminologia z formantom –tio/sio (na materiali tractatu Vitruviya “De architectura”) [Architectural terminology with the –tio/sio formant (based on Vitruvius’s treatise “De architectura”).] *Materialy mizhnarodnoyi konferentsiyi “Mova i kultura”* [Proceedings of the International Conference “Language and Culture”]. Kyiv, 2003. Vyp. 6, chast. II. S. 240–248.
17. Olijnyk L. R. Architekturni terminy i spetsyfika yich funktsionuvannya v tractati Vitruviya “De architectura” [Architectural terms and peculiarities of their functioning in Vitruvius’s treatise “De architectura”]. *Materialy mizhnarodnoyi konferentsiyi “Mova i kultura”* [Proceedings of the International Conference “Language and Culture”]. Kyiv, 2004. t. III. S. 224–229.
18. Olijnyk L. R. Budivelna leksyka tractatu Vitruviya “De architectura” [Terminology of building in Vitruvius’s treatise “De architectura”]. *Inozemna filologia*. Lviv : Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2010. Vyp. 122. S.126–130.
19. Olijnyk L. R. Nazvy dekoratyvnykh farb u latynskij movi (na materiali tractatu Vitruviya “De architectura”) [Names of decorative paints in Latin (based on Vitruvius’s treatise “De architectura”).] *Naukovyj visnyk Chertnivetskogo universytetu. Romano-slovianskyi dyskurs*. Chertnivtsi, 2011. Вип. 565. S. 101–104.
20. Onufriyenko H. S. Deryvatsiyini parametry terminologichnogo znaka yak obyekt zahalnego i slovianskogo terminoznavstva [Derivational parameters of the terminological sign as an object of General and Slavic Linguistics]. *Ukraïnska terminologia i suchasnist : zb. nauk. prats / vidp. red. L. O. Symonenko*. Kyiv : KNEU, 2005. Vyp. 6. / vidp. red L. O. Symonenko. Kyiv : KNEU, 2005. Vyp. 6. S. 72–76.

21. Panko T. I., Kochan I. M., Matsyuk H. P. *Ukrainske terminoznavstvo* [Ukrainian Terminological Studies]. Lviv : Svit, 1994. 215 s.
22. Panko T. I. Kontseptosfera rozbudovy ukrainskoyi movy [The conceptual sphere of the Ukrainian language development]. *Movosnavstvo*. 1994. № 1. S. 14–21.
23. Symonenko L. O. Aktualni problemy suchasnogo ukrainskogo terminoznavstva [Current problems of Ukrainian terminological studies]. *Ukrainska terminologia i suchasnist* : zb. nauk. prats. Kyiv : KNEU, 2009. Vyp . VIII. S.9–15.
24. Symonenko L. O. Biolohichna terminologia: formuvannya ta funktsionuvannya [Biological Terminology: Formation and Functioning]: nauch.posibn. Uman, 2006. 103 s.
25. Symonenko M. A. Architekturnaya metafora v yazykye i ryechy [The architectural metaphor in language and speech] : dyss ... kand. fil. nauk: 10.02.19. Kursk, 2009. 196 s.
26. Stamatiadu E. Leksiko-semanticheskiye, strukturnyye i funktsionalnyye osobennosti arhitekturnoj leksiki: na matyerialye anglijskogo, nemetskogo, grecheskogo i russkogo yazykov [Lexical-semantic, structural and functional features of architectural lexis in English, German, Greek and Russian]: dyss.... kand.fil.nauk: 10.02.19. Майкоп, 2010. 178 с.
27. Stetsyuk B. R. Terminy-slovespoluchennya na oznachennya ponyattya “sud” v actovykh dokumentach Hetmanshhyiny [Terminological word-combinations denoting the notion of “court” in the court documents of Hetmanates]. *Visnyk Zaporizkoho yurydychnoho instytutu. Zaporizhzhya*, 1997. № 2. S. 172–178.
28. Chumak O. H. Strukturnokomponentna orhanizatsiya finansovo-buchhalyterskykh terminopoluchen v ukrainskij movi [Structural and Component Organization of Financial and Accounting Terminological Word-combinations in Ukrainian]: dys.... kand. fil. nauk: 10.02.01 / Kyivskiy un-t im. Tarasa Shevchenka. Kyiv, 1998. 189 s.
29. Shapran D. P. Bahatokomponentni terminy v suchasnij ukrainskij marketynhovij terminologiyi [Multicomponent terms in current Ukrainian marketing terminology]. *Ukrainska terminologia i suchasnist*: zb. nauk. prats. Kyiv : KNEU, 2009. Vyp. 8. S. 110–112.
30. Callebat L. La prose du “De architectura” de Vitruve. Aufstieg und Niedergang der römischen Welt (ANRW): Bd. II, 30, 1. 1982. P. 696–722
31. Saint Denis E. Des vocabulaires techniques et latin: Memorial des Etudes Latines offert a Marouzeau. Paris.1943. P. 55–60.

Стаття надійшла до редколегії 07.10.2020

Прийнята до друку 23.10.2020

TERMINOLOGICAL COMBINATIONS DENOTING DIMENSIONS OF ARCHITECTURAL BUILDINGS IN THE TREATISE “DE ARCHITECTURA” BY VITRUVIUS: STRUCTURE, SEMANTICS AND TAXONOMY

Lina Hlushchenko

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: elasson@gmail.com*

Liuba Olijnyk

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: agapeluba@gmail.com*

The features of the structure, semantics and taxonomy of terms denoting the dimensions of architectural structures with the supporting lexemes *altitudo*, *longitudo*, *latitudo*, *crassitudo*, *magnitudo* in Vitruvius' treatise “De architectura” are considered. To achieve the goal of the research, a set of linguistic methods was used including the descriptive method (for inventory and structural-semantic interpretation of terms), structural method (for determining structural models of terms and ways of their formation), component analysis (for decomposition of terms and analysis of their semantic structure and system relations), the method of semantic oppositions (to compare identical components and distinguish differential ones), contextual analysis (to clarify the semantics of terms in a particular syntagmatic environment), and associative one (to build lexical-semantic groups, subgroups, and blocks). Calculations have also involved (to identify the frequency of use of terminological units and structural preferences in the formation of terms). It was found that the terms form five lexical-semantic groups are divided into 16 subgroups and 19 blocks, within which the hypero-hyponymic relations dominate. The lexical-semantic group with the archiseme “height of architectural buildings” possesses the most diversified structural-semantic organization. The term-forming productivity of the analyzed units has been investigated. The dominance of two-component terms with an inconsistent definition (noun + noun in the genitive case) has been established. The principle of describing the dimensions of architectural structures has been clarified. The analysis created a basis for determining the principles of describing the dimensions of architectural structures, which consists in a detailed description of each dimension depending on their integrity or partiality and purpose, with special attention to the dimensions of the column and its architectural details.

Key words: the term combinations, architectural building, altitude/longitude/width/thickness/magnitude, lexical-semantic group, hyper-hyponymic relations, uncoordinated attribute.